

Maria Brykalska

Żeromski w Raperswilu

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 50/2, 730-731

1959

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dyskusję nad referatem zamknął prowadzący zebranie J. W. Gomulicki (spóźniona pora nie pozwoliła już autorce na udzielenie bardziej wyczerpującej odpowiedzi dyskutantom; jej repliki na temat poruszanych w dyskusji problemów zostały natomiast wprowadzone do drukowanego obecnie tekstu rozprawy). W swej ostatniej wypowiedzi Gomulicki odczytał fragment nie drukowanej rozprawki politycznej Norwida *Filoktet* (1863). Tekst ten uzasadnia tezę, iż Norwid, wyraźnie uznając prawa rządzące wydarzeniami historycznymi, dopuszczał równocześnie możliwość modyfikacji owych wydarzeń, możliwość świadomego i celowego wpływania na bieg dziejów przez wybitne jednostki, wtajemniczone w prawa historii. Ten akcent, poszerzający naszą wiedzę o dziele Norwida, a przez to tak wartościowy i zajmujący zarówno dla norwidystów, jak i dla zwykłych miłośników poety, zakończył omawiane zebranie dyskusyjne.

Zbigniew Żabicki

ŻEROMSKI W RAPERSWILU

Przedmiotem roboczego zebrania naukowego Instytutu Badań Literackich w Warszawie 25 lutego 1959 był referat mgra J. Kądzioły *Żeromski w Raperswilu*, dotyczący w biografii pisarza lat 1892—1896. Podstawę źródłową referatu stanowiły — oprócz wspomnień i opracowań drukowanych — kodeksy rękopiśmienne Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, Biblioteki PAN w Krakowie i Biblioteki Narodowej w Warszawie, zawierające korespondencję członków Rady Muzeum Narodowego w Raperswilu oraz autografowane okólniki, protokoły i sprawozdania Rady.

Pobyt Żeromskiego w Raperswilu dzieli się na dwa okresy: 1) od października 1892 do czerwca 1894, kiedy pisarz pełni funkcję pomocnika bibliotekarza; 2) od czerwca 1894 do sierpnia 1896, kiedy po wyjeździe Zygmunta Wasilewskiego zostaje samodzielnym bibliotekarzem. W okresie pierwszym Żeromski poza absorbującą pracą biblioteczną zajmuje się twórczością artystyczną, podejmuje obszerne studia w zakresie historii i literatury polskiej w. XIX, nawiązuje kontakty ideowe i towarzyskie z radykalną grupą emigrantów polskich zamieszkujących w sąsiednim Zurychu, wreszcie — odbywa szereg wycieczek krajoznawczych w Alpy, do Włoch i Paryża. Okres drugi poświęcony jest przede wszystkim walce o sanację gospodarki muzealnej, a kolejnymi jej etapami są: 1) porządkowanie sztychów i akwael, 2) urządzenie pokoju Mickiewicza, 3) zebranie *Kościuszkianów* z r. 1894, 4) urządzenie pokoju przyjaciół Polski, 5) opracowanie katalogu druków Mickiewiczowskich, 6) porządkowanie zbioru wycinków Leonarda Chodźki (*polonica* zagraniczne). Spór o tę ostatnią sprawę stał się bezpośrednią przyczyną wyjazdu Żeromskiego z Raperswilu.

Istotną nowością w referacie mgra Kądzioły była nie tylko szczegółowa dokumentacja kolejnych etapów walki Żeromskiego z kustoszem Rużyckim, lecz i teza o głębszych przyczynach sporu, którymi były podziały partyjne i różnice polityczne na emigracji, datujące się jeszcze z czasów powstania styczniowego („biali“ i „czerwoni“). Wokół tej tezy skoncentrowała się

przede wszystkim dyskusja, zainicjowana propozycją doc. E. Korzeniewskiej, ażeby nie ograniczać się do specjalistycznego materiału odczytu, lecz dyskutować także problemy szersze, np. zagadnienie metody w biografistyce.

Niektórzy dyskutanci (mgr J. J. Lipski, doc. W. Suchodolski), zgadzając się w zasadzie na interpretację podziałów politycznych na emigracji postyczniowej i jej wpływów na stosunki muzealne, przestrzegali jednak przed zbyt ścisłym podporządkowywaniem zatargów grupy Bukowskiego, Jeża i Żeromskiego z grupą Gałęzowskiego, Rużyckiego i tzw. delegacji paryskiej — aktualnym wówczas orientacjom partyjnym (stańczycy, endecja, ludowcy), gdyż dla uzasadnienia takiej interpretacji nie mamy dostatecznego materiału analitycznego. Fakt, że Wasilewski pierwszy padł ofiarą walki i zrezygnował ze stanowiska bibliotekarza, świadczyłoby przeciwko takiej próbie interpretacji. Inni dyskutanci (doc. Korzeniewska, mgr R. Zimand) postulowali dokładniejsze prześledzenie związków z ówczesnymi ośrodkami politycznymi i ich czasopismami (np. z paryską *Pobudką*), uważając, że istnieją poważne argumenty za tym, iż podłożem sporów merytorycznych były różnice ideologiczne.

Drugim zagadnieniem, wokół którego toczyła się żywa dyskusja, była sprawa metody biografistyki. Połączenie maksimum faktografii z interesującą formą literacką, jakie zaprezentował referent, spotkało się z przychylnym przyjęciem u większości dyskutantów (mgr Lipski, mgr T. Jodełka, mgr J. Stradecki). Wskazywano jednakże na trudności szczegółowe: kompozycyjne, związane ze sprzecznością między zasadą jednorazowego omówienia danej sprawy a zasadą konsekwentnego przestrzegania chronologii (mgr Stradecki); interpretacyjne, związane z koniecznością wyjaśnienia genezy dzieł w biografii (doc. Korzeniewska); materiałowe, prowadzące do dysproporcji między wizerunkiem działacza a obrazem człowieka i pisarza (doc. A. Wasilewska-Kowalska).

Ponadto zgłoszono w dyskusji szereg uwag i propozycji szczegółowych. Mgr Lipski zapytywał, jakie dowody przemawiają za tym, że *Wybawiciel* to wczesna wersja *Szyzyfowych prac*. Doc. Suchodolski zajął się karierą socjologii jako nauki w owym czasie oraz jej rolą w programach kółek studenckich. Mgr Jodełka postulował bliższe omówienie stosunków Żeromskiego z Prusem oraz powodu ich zerwania. Mgr M. Puchalska proponowała łączne opracowanie również tzw. sprawy raperswilskiej z lat 1910—1911, stanowiącej epilog wypadków przedstawionych w referacie. Doc. J. Starnawski zgłosił drobne uzupełnienia w zakresie stosunków Żeromskiego z Edwardem Abramowskim.

W swej wypowiedzi końcowej referent zgodził się z postulatem dalszych poszukiwań w zakresie kontaktów Żeromskiego z ośrodkami ideologicznymi na emigracji, choć możliwości nowych odkryć są tu raczej niewielkie. Natomiast uwagi i propozycje szczegółowe w końcowej części dyskusji bądź wykraczały, jego zdaniem, poza zakres chronologiczny referatu, bądź nie miały ścisłego związku z tematem. Ponadto dość zaawansowany stan badań nad biografią Żeromskiego narzucał referentowi pewną dyscyplinę. Ambicją autora było nie powtarzać rzeczy znanych, lecz wprowadzić próbę uporządkowania i wyjaśnienia przyczyn i przebiegu walki o sanację gospodarki muzealnej.

Maria Brykalska